

Hezîran 2023

RAPORA LÎ SER GÎHANDÎNA MAFÊN TENDURÎSTIYA ZAYENDÎ Û ZAYÎNÊ YA JÎN Û KEÇÊN JÎBER ERDHEJÊ HATÎNE MERSÎNÊ

Beşdarên Raporê

Parêzer
Zilan KILIÇ

Bijîşk
Reyhangül BALOĞLU

Derûner
Müge BEĞENİLMİŞ

Civaknas
Ayten YILMAZ YAPRAK

Xebatkarê dilxwaz a li qadê
Meral EMEN AKMEŞE

Xebatkarê dilxwaz a li qadê
Mine ÜNAL ÖZEL

Xebatkarê dilxwaz a li qadê
Tayfun ŞAHİN

Xebatkarê dilxwaz a li qadê
Devrim GÜNDEŞLİ

Naverok

- 03** Pêşgotin
- 04** Rêbaz
- 08** Nirxandina
Rewşa Heyî
- 10** Encamên
Çavdêrî û
Lêkolînê
- 20** Encam û
Pêşniyarî
- 22** Çavkanî
- 30** Pêşgotin

Ji bo diyar kirina bînpêkirinên maf û pîrsgirêkên gihandina mafên tenduristiya zayendî û zayînê ya jin û keçên ku piştî erdheja 6'ê Sibatê ya Kahramanmaraşê hatine Mêrsînê û jiyana xwe di stargehên demkî de berdewam dikin rapor bikin ev lêkolîn hatiye kirin.

Di beşa yekem a raporê de, analîza rewşa heyî hat kirin, lêkolîn û çavdêriyên ji aliyê ekîba projeyê ve hatin kirin, piştî 5 hevdîtînan rûbirû yên kûr, encamên çavdêriyê hatin parvekirin.

Di beşa dawî ya raporê de, encamname û pêşniyar hatin dayîn.

Maf û xizmetguzariyên tenduristiya zayendî û zayînê di çarçoveya mafê tenduristiyê de ne, ku di peymanên navneteweyî de di nav mafên bingeheîn ên mirovan de ye û di asta neteweyî de wekî mafek civakî hatiye pênase kirin û di Konferansa Navneteweyî ya Neteweyên Yekbûyî ya li ser Plana Çalakiyê ya Gelhe û Pêşketinê (1994) [1] de di çarçoveya mafên mirovan ên bingeheîn de hatiye diyarkirin. Di vê planê de, têgeha tenduristiya zayînê wekî "fonksiyon û pêvajoyên pergala zayînê, ne tenê nebûna nexweşî û seqetiyê, lê di heman demê de rewşek başbûna laşî, derûnî û civakî ya bi tevahî ve girêdayî ye" tê pênase kirin. Her wiha, di vê pênaseyê de, mirov xwedan jiyaneke seksî ya têrker û ewledar in, xwedî şiyana ji nû ve zayînê û di derbarê bikaranîna şiyaneke xwe yên zayînê de xwedî biryardayînek azad in.

Mafên tenduristiya zayendî û zayînê ; di derbarê laş de girtina biryarên bi serê xwe û bidestxistina agahdariya rast li ser van mijaran[2] , gihîştina karûbarên tenduristiya zayendî û zayînê , di nav de rêgirtina ji ducaniyê; biryara zewacê, dema bizewicin biryardayîna kengê û bi kî re bizewicin, biryardayîna xwedîbûna zarok û xwedîbûna çend zarokan (tevlî destdirêjiya seksî, sinetkirina organên zayendî, ducanîbûna bi darê zorê, kurtajkirina bi zorê û sterilîzekirina bi zorê) mafê jiyaneke dîrketina ji hemû cûreyên tundiya zayendî ye.

Daxwaziya me ew e ku ev rapor û pêşniyar ji bo rêxistinên sivîl, rêveberiyên herêmî û saziyên giştî yên ku li qadê dixebitin bibin rêberek. Em hêvîdar in ku cesaretê bide qanûndaneran ku ji bo pêşgirtina li bînpêkirinên mafan di warê tenduristiya zayendî û zayînê de gavan bavêjin.

Herkesin eşit olarak haklara erişebildiği, özgürce kendini ifade edebildiği bir dünya dileğimizle...

Em cîhanek ku her kes bikaribe bi awayekî wekhev bigihîje mafên xwe û xwe bi azadî îfade bike, hêvî dikin.

[1] Kahire Konferansı http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/456_1.pdf

[2] Kontrasepsiyon ; Doğum kontrolü, geçici veya kalıcı olarak hamileliği engellemek ya da hamile kalma olasılığını azaltmak amacıyla çeşitli yöntemlerin, araç-gereçlerin ya da ilaçların kullanılmasıdır.

<https://www.jinekolognet.com/dogum-sonrasi-kontrasepsiyon.asp>

Rêbaz

Di vê lêkolîna şopandinê de, berî her tiştî, "lêkolînek meydanî" hate kirin. . Ev lêkolîn, bi sazî, rêveberiyên herêmî û saziyên sivil ên piştî erdhejê ku bi awayekî aktîf li qadê dixebitin û veguheztina ezmûnan bi awayekî rû bi rû hat kirin, nêzî 2 mehan berdewam kir. Pişt re di derbarê bînpêkirina mafên tenduristiya zayendî û zayîne de bi vê sazî, rêveberiyên herêmî û saziyên sivil ên ku alîkariyê belav dikin an jî piştgiriya derûnî ya ji bo kesên ku piştî erdhejê hatine Mêrsînê didomînin re civînek hat lidarxistin û li ser xebatên ku li qadan dikin civînek hat kirin. Serokatiya Daîreya Jin û Malbatê ya Şaredariya Bajarê Mezin a Mêrsînê, Odeya Tabîbên Mêrsînê, Komeleya Alîkariya Rûmiyên Mêrsînê, Komeleya Xêrxwazî ya Baraka, Midûriyeta Jinan a Şaredariya Mezîtlîyê, Meclîsa Jinê ya Şaredariya Bajarê Mezin a Mêrsînê, Komeleya Jinan a Mimoza, Komeleya Jinan a Gunebakan, Baroya Mêrsînê, Navenda Mafên Jinan, Komeleya Yedirenk LGBTI. +, Komeleya Muxtarên Gundên Akdenîz û Torosê, Komeleya Piştgiriya Jiyanê û UNHCR beşdarê vê civîne bûn. Di vê civîne de xebatên di warê tenduristiya zayendî û zayîne de hatine kirin û yê tenê kirin hatin nirxandin. Di rapora ku di dawiya civîne de hat amadekirin de, hat diyarkirin ku di xebatên qadê de mijarên tenduristiya zayendî û zayîne hatine paşguhkirin, sazî û rêveberiyên herêmî di vî warê de xebatên taybet nekirine û xebatên saziyên sivil têr nake.

Her çiqas di vê mijarê de xebatên taybet nehatibin kirin jî , derket holê ku karkerên jin ên li qadê lêkolînên taybet ji bo komên erdhezdedeyan kirine, li ser mijarên tenduristiya zayendî û zayînê , ji saziyên xwe re gelek gazinên jin û keçan ragihandine. Ji ber ku li qadê bi giştî xebatkarên mêr hene, jin û keç nikarin giliyên xwe yê li ser tenduristiya zayendî û zayînê parve bikin, dema jineke xebatkar dîtine, pirsgirêkên xwe anîn ziman û alîkarî xwestine. Diyar kirine ku di gihandina ava paqij, cil û bergên paqij û paqijiyê de zehmetiyên wan hene, di encamê de enfeksiyonên fungî û vîrus derketine, nekarîne xwe bigihînin dermankirinê û her wiha nekarîne xwe bigihînin rêbazên kontrolkirina zayînê. Di dawiya civînê de hate plankirin ku hejmara xebatkarên jin ên li qadê bên zêdekirin û ji aliyê hemû pêkhateyên ku tevî civînê bûne ve xebatên taybet li ser tenduristiya zayendî û zayînê bên kirin û ji bo pêşerojê jî plansaziyek bê kirin.

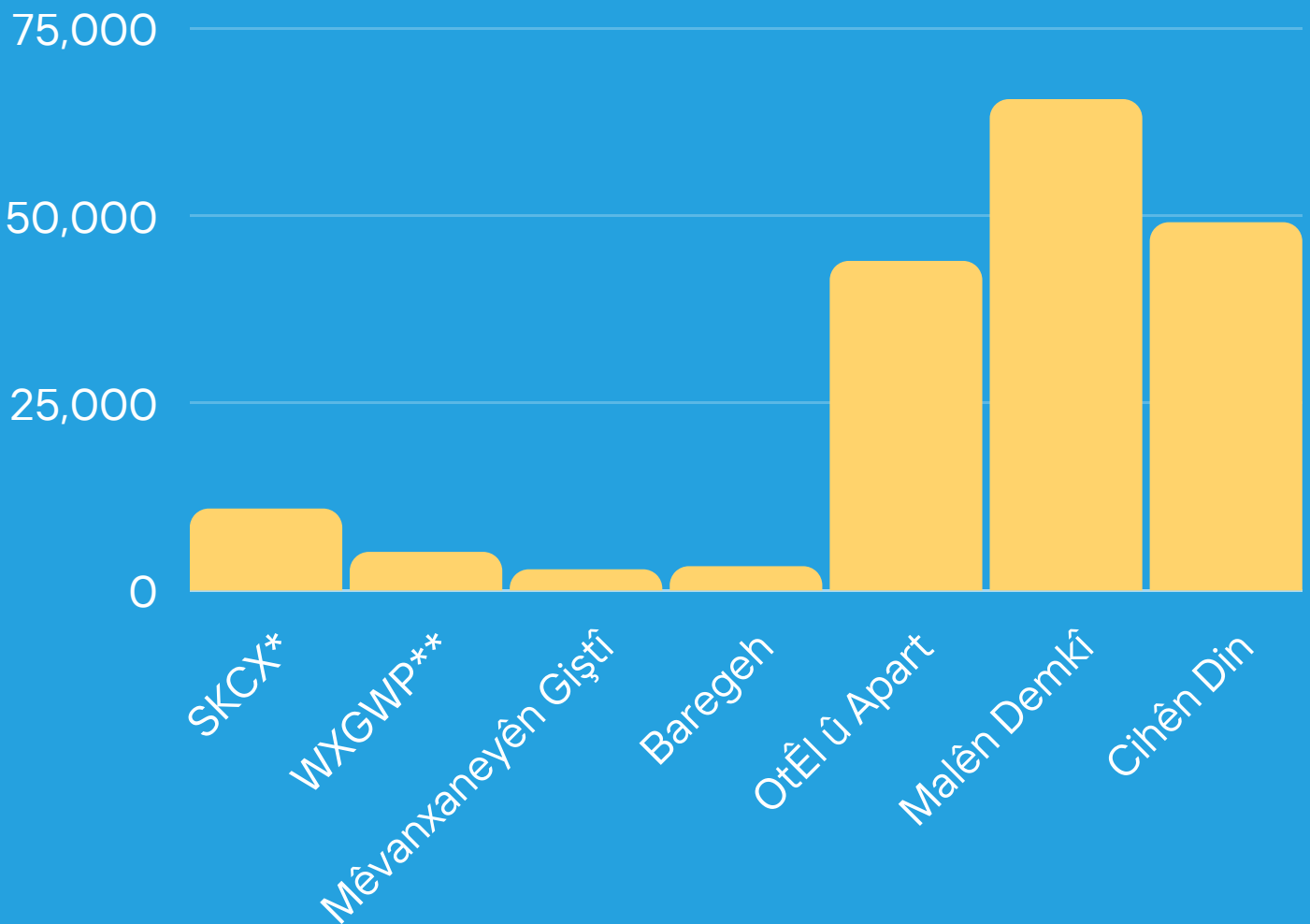
Dîsa di vê civînê de 5 dozên ji hevdîtinên rûbirû yên kûr ku bi rêya komeleyên ku tevê vê xebata me bûne û li qadê xebatên xwe didomînin hat destnîşan kirin. Ji van bûyeran 3 jê jin ji 18 salî mezintir û 2 jî keçên di bin 18 saliyê de ne. Sedemek girîng a hilbijartina zarokên di bin 18 saliyê de ev bû ku me dît ku , jiber ramana “ewle bûnê”, zêdebûna zewacên zû û bi zorê û keçên ku piştî erdhejê di stargehên demkî de diman, zêdetir mexdûr bûn ji şîdeta zayendî û destdirêjîyê re, û îhtîmala ku keçên ku nikaribin xwendina xwe bidomînin zêdetir bûn. Her 5 hevpeyvîn jî li cihên ku mirov demkî lê dimînin, ligel derûnerekî pîspor hatin kirin. Hevpeyvînên ku rû bi rû hatin kirin bi rêbaza “hevdîtinên tekane” û “hevdîtinên kur” pêkhatin. Pirsên hevpeyvînê, berê ku hevdîtin bîn kirin hatin amade kirin û bi pîsporên Etkînîz re hat parve kirin. Li gor encam û agahdariyên gihiştî bi dawî bû. Bi taybetî jî pirsên ji keçên di bin 18 saliyê de hatin pirsîn di bikaranîna zimanê zarokan de haydar bûn. Ji bo her bûyerê formên erêkirinê ku bi taybet hatin amadekirin ji kesan re hat xwendin, ji têgihîştina wan bawer bûn piştî hat imze kirin. Tu agahiyên kesane ku nasnameya wan eşkere bike nehat xwestin, wêne nehat kişandin û deng nehat qeyd kirin.

Me hevpeyvînan bi 5 kesan bisînor kir, lê belê dema em çûn me hemû stargehên demkî a li der dorê Mersînê dît an jî bi kesên li wan deveran dimînin re hevdiîtin kir an jî ragihandinên saziyên em bi hev re dixebitin em bidin ber çav, dide nîşan ku li hemû navendan heman pirsgirek tên jiyîn. Ev 5 hevpeyvîn, binpêkirinên mafên komên din jî dide xuyan.

Rewşa Heyî

Komeleya Hilberîna Jinan a Anka ji 2017'an pê ve , li bajarê Mersînê ji no bi destxistina maf û azadiyê bingehîn yê jin û keçan dixebite. Di sala 2023'an de bû endamê platforma Mafên Tenduristiya Zayendî û Zayînê û divê warî de dest bi xebatê kir. Piştê erdheja Kahramanmaraşê ya 6 ê Sibatê di serî de zêdetirî 400 hezar kes hatin Mersînê û ji van 180 hezarî hê jî li Mersînê jiyana didomînin. (Walitiya Mersînê 23.02. 2023) [3] ji van kesan 10 hezar û 808 kes sewqî wargehên KYK'ê hezar û 27 ji bo stargehên girêdayî Miduriyeta Perwerdehiya Neteweyî, 2 hezar û 703 ji bo mÊvanxaneyên gel, 3 hezar û 118 ji bo wargehên ciwanan û 43 hezar 840 kes li otel û apartan, 65 hezar 416 kes li wargehên demkî hatine bicîh kirin û yê mayî jî li navendên fuar û çandî yê şaredariyan malên taxan, sersaxiyê û cemeviyan hatine bicîh kirin.

[3] <https://www.sabah.com.tr/mersin/2023/02/23/deprem-bolgesinden-mersine-180-bin-kisi-geldi>

*SKCX= Saziyên Kredî û Cîhê Razanê ya Xwendekaran

**WXGWP=Wargeha Xwendekaran a girêdayî Wezareta Perwerdehiyê

Binpêkirina mafên jin û keçan ku bi salan e em têdikoşin, ji ber newekheviya zayendî ya li cihên lêhûrbûna demkî piştî karesateke xwezayî ya weke erdhejê her ku diçe zêde dibe. Ji ber ku nûnerên hikûmetên herêmî, rêxistinên sivîl û saziyan, yên ku li ser belavkirina alîkariyên mirovî û piştgiriya van kesên ku li qadê dixebitin û di stargehên demkî de dijîn, berdewam dikin û nûnerên komên erdhejê bi giştî mêr in, hewcedariyên taybet ên jin û keçan paşguh kirin. Di alîkariyên ku tên belavkirin de berhemên têkildarî tenduristiya zayendî û zayînê nîn in. Wek mînak di "Pakêtên Tenduristiyê" yên ku şaredariyan li van koman belav kirine de, tenê pedên paqijiyê ji bo jin û keçan hene û bi pîvanên standard hatine hilbijartin û jin neçar dimînin ku van berhemên ji karkerên mêr ên qadê bixwazin. Li gorî agahiyên ji aliyê Odeya Tabîban a Mêrsînê ve hatiye dayîn, Midûriyeta Tenduristiyê ya Mêrsînê ji bo van kesên ku bandora erdhejê li wan bûye û di stargehên demkî de mane lêkolîneke taybet a tenduristiya zayendî û zayînê nekiriye.

Nepêkanîna van lêkolînan, îstismara zayendî, şîdeta zayendî, ducaniya nexwestî ji ber negihîştina rêbazên kontrolkirina zayînê, ducanîbûn, zewaca zû û/an jî bi darê zorê, nekarîna xizmetên lînerîna tenduristiyê bêyî destûra hevjinê an peydakirina van tenduristiyê. Xizmetên tenê ji bo jinên zewicî, binpêkirina nepenîtiyê, nemaze jinên ducanî û zarokan, gelek binpêkirinên mafan bi xwe re tîne, wekîdayikên şîrmij ku nekarin bigihêjin xizmetên lînerîna xwarinê yên guncaw, nekarîna wan a kontrolên rûtîn, pirsgirêkên di gihandina ava paqij û paqijiyê de û nexweşiyên ku ji ber van pirsgirêkan û peydabûna pirsgirêkên zayendî. Wekî din, hin nexweşî (kansera pêşîrê, kansera malzarokê, HIV) ku şansê wan ê dermankirina serketî bi teşhîskirina zû heye, mixabin ji ber astengên gihîştinê xetera gihandina pîvanên cidî dihewîne. Ne mekanîzmayek û ne jî navendek ji bo jin û keçên ku bi van binpêkirina mafan re rû bi rû dimînin, nehatine avakirin.

Rastiyek tê pêşbînîkirin ku jin û keçên van koman jî ji ber newekheviya zayendî di gihandina mafên bingehîn de zehmetiyan dikişînin. Bi taybetî, divê beriya ku bibin pirsgirêkên mezintir pêşî li binpêkirina mafên têkildarî tenduristiya zayendî û zayînê ya ji ber zextên civakî û kevneşopî bê girtin, û saziyên berpirsyar di vî warî de tevbigerin. Ji ber vê yekê, Anka li ser lêkolînen di vî warî de rawestiyaye û pêşî li gihandina mafên tenduristiya zayendî û zayînê ji bo jin û keçên ku ji erdhejê bandor bûne, kiriye.

Encamên Lêkolînê

Di 6'ê Sibata 2023'an de welatê me ji ber erdhejê mezin hejiya. Piştî vê karesatê jî gelek kes di bin şert û mercên dijwar de jiyana xwe didomînin. Di nav van şert û mercên dijwar ên jiyane de, bi taybetî jin û keç di peydakirina hewcedariyên xwe yê taybet de zehmetiyên dikişînin, lê hin ji wan bi bûyerên trawmatîk re rû bi rû dimînin. Bi taybetî di dema karesatên xwezayî de jin û keç di warê tenduristiya zayendî û zayînê de di bin xetereyê de ne. Ger di jiyana beriya erdhejê de newekheviya zayendî hebûya, tê zanîn ku ev yek heye. Em dikarin bêjin ku ev newekhevî di rewşên karesatê de rê li ber bînpêkirina mafan vedike û pêkanînen ku me li qadê dît vê yekê piştrast dike. Rewşên karesat û krîzê dikarin bibin sedema travmayên giran û pirjimar. Di vê rewşê de jin dikarin hewcedarî û tecrûbeyên xwe yê girêdayî travmayên xwe di paşerojê de bihêlin û rola ku di malbat û civakê de li ser wan hatine ferzkirin, weke lînêrîne bidomînin.

Ev lêkolîna şopandinê ji bo tesbîtkirina pirsgirêkên tendurustiya zayendî û zayînê ya jinên 15 salî û mezintir ên piştî erdhejê hatin Mêrsînê û neçar man li qadên giştî bijîn, û ji bo bandorên derûnî yê van pirsgirêkên li ser jinan, mafên hatine bînpêkirin, hatiye kirin. Lêkolîn bi jinên ku ji karesata erdhejê rizgar bûne û hewl dane di bin şert û mercên zehmet de bijîn re hatiye kirin.

<p>MAFÊ JIYANÊ</p>	<p>Mafê her mirovî yê jiyane heye. Divê ji ber ducanî, jidayikbûn û zayendê jiyana tu kesî nekeve xeteriyê. Di çarçoveya vî mafî de pêkanînen "Dayika Ewle" [4] li hemû civakê bîn belavkirin, polîtîkayên kêmkirina mirina dayik û zarokan bîn afirandin, agahî û xizmetên tenduristiyê yê jinan û plansaziya malbatê bêpere ji civakê re bê dayîn.</p> <p>Di hevpeyvînan de hat gotin ku her çend ne di nav kesên ku hatine hevpeyvîne de jî, jinên ku di erdhejê û piştî erdhejê de ducanî bûne yan jî welidîne, ji parêzek hevseng û lênihêrîna berî û piştî zayîne bêpar mane. Ev nîşan dide ku hejmara kesên ku ji rewşa neyînî bandor dîtine du qat zêde bûye.</p> <p>Hevpeyvîndaran diyar kirin ku hema hema ne mimkûn e ku jin bi ewle xwe bigihînin kurtajê û wan got ku jinên ku ducanî bûne ji ber ku nekarîne xwe bigihînin rê û rêbazên kontrolkirina zayîne bi neçarî hewl didin ducaniya xwe bidomînin. Ji ber ku li Tirkiyeyê dema qanûnî ya kurtajê 10 hefte ye, hat dîtin ku ev jin nikarin xwe bigihînin testên ducaniyê, ji ber vê jî di vê dema qanûnî de ne mimkûn e ku bizanibin ku ew ducanî ne û li ser vê yekê tevbigerin. Şert û mercên dijwar ew dijîn.</p>
<p>DI JIYANA ZINDÎ Û ZAYENDÎ DE MAFÊ AZADIYÊ</p>	<p>Ew destûrê dide kesan ku potansiyela xwe ya zayendî ya tevahî diyar bikin. Her cure zordestiya zayendî, îstîsmar û tacîz li derveyî vê azadiyê ne.[5]</p> <p>Di çarçoveya vê lêkolîna şopandinê de hat dîtin ku piraniya jinên ku li herêmen erdhejê dijîn di derbaskirina bandorên derûnî yê erdhejê de zehmetiyan dikîşînin û bi giştî ditirsin û baldar in. Beşek ji van jinan ji tirsê erdhejê tercîh dikin ku bi cil û bergê xwe radikevin, heta bersîngê xwe jî têxin bin balgiyê. Di heman demê de diyar dikin ku ew naxwazin bi hevjinên xwe re bikevin têkiliya seksî, ji ber ku ew ji aliyê derûnî û bedenî ve xwe ne rehet hîs dikin, lê ev rewş bi helwestên sar û tundiya derûnî ya hevjinên wan re rûbirû tê. Ew diyar dikin ku ev helwesta hevserên wan, wan bêtir dixê stresê û ji tirsê terikandinê neçar dimînin ku têkiliya cinsî bikin. Têkiliya zayendî ya nedilxwaz wekî şideta zayendî pir belav e.</p>

[4] Güvenli Annelik Uygulamaları; Kadın sağlığında gebelik ve doğumla ilgili olay ve problemlerin en yoğun yaşandığı dönem 15- 49 yaşarası olan doğurganlık dönemidir. Dünyada her bir dakikada 380 kadın gebe kalmakta, 190 kadın planlanmamış ya da istenmeyen gebeliklerle karşılaşmakta, 110 kadında gebeliğe bağlı komplikasyon gelişmekte, 40 kadın sağlıksız düşük yapmaktadır. Sonuçta her 1 dakikada 1 kadın ölmektedir. Tüm bu belirtilenler, kadına doğurganlık döneminde özel bir üreme sağlığı hizmetinin verilmesi gereğine işaret etmektedir. 1987 yılında DSÖ öncülüğünde Nairobi’de yapılan uluslararası bir toplantı ile, temel amacı anne ve yenidoğan ölümlerini azaltmak olan "Güvenli Annelik" programı başlatılmıştır. Günümüzde 100’den fazla ülkede uygulanan bu program Türkiye’de 1994 yılında pilot uygulamalar şeklinde başlatılmıştır.
<https://hatayism.saglik.gov.tr/Eklenti/98356/0/guvenli-annelik-pdf.pdf>

[5] <https://www.ipe.com.tr/tr/icerik/75/dunya-cinsel-saglik-birliginin-cinsel-haklar-bildirgesi>

	<p>Yek ji kesên ku li ser vê mijarê pê re hevpeyvîn hat kirin diyar kir ku hevserê wî ji jina xwe re gotiye, "Êdî bes e! Êdî erdhej tune, heke tu vê yekê bikî, wê xirab bibe." Hevpeyvînerê din jî diyar kir ku naxwaze ducanî bibe, lê dema ku li ser daxwaza mêrê xwe bê dile têkilî danîbû, stresê wê hebû, ger ew ducanî bûya wê nikarîbûya kurtajê bike û li gorî bihîstinên xwe neçar maye dawî li ducaniya xwe bîne.</p>
<p>MAFÊ WEKHEVIYÊ DI JIYANA ZAYÎN Û ZAYENDÎ DE</p>	<p>Hemû mirov azad û wekhev tînin. Nabe ku tu kes li ser bingeha nijad, etnîk, reng, xizanî, zayend an meyla zayendî, rewşa zewacê, rewşa malbatê, astengiya laşî an derûnî, temen, ziman, ol, ramana siyasî, eslê civakî, taybetmendiyên kesane, jidayikbûnê an jiber statuyên xwe were cûda kirin û biçûkdîtin.[6]</p> <p>Hat tesbîtkirin ku pêvajoya erdhejê bûye sedem ku jin ji ber zayenda xwe bêzar bin. Bi taybetî jinên ku bi wan re axivîn diyar kirin ku ji ber ku azadiya wan a aborî nîne, hevjin an jî xizmên wan li ser navê wan biryaran didin û ev rewş wan bêewle dike. Hate dîtin ku piraniya rêxistinên ku alîkariyên mirovî belav dikin, pêwîstiyên jin û keçan paşguh dikin, wekheviya zayendî li ber çavan nagirin û di warê tendirustiya zayendî û zayînê de ti karekî nakin.</p> <p>Di vî warî de nebûna lêkolînên taybet, paşguhkirina pêdiviyên taybet ên jin û keçan, cihêkarî di gihandina xurek û lîngînên gunca de, cihêkarî di parastina qanûnî de li hember tundûtûjiyê, nemaze şîdeta zayendî, rewşên ku jin ne hewceyî pejirandina hevjinê ne, her çend mêr ne hewceyî hevjinê ne. erêkirin, rewşên ku pêwîstî bi erêkirinê heye, pêşkêşkirina xizmetên tenduristiyê tenê ji bo jinên zewicî, negirtina agahî û perwerdehiyê ji bo tenduristî û xweşiyê gelek bîpêkirinên mafan bi xwe re tîne.</p> <p>Yek ji jinên ku bi wan re hevdîtin hat kirin wiha got: "Ji ber ku ez kar nakim û xwe ewle nabînim rojên dijwar derbas dikim. Ji ber ku ez nikarim alîkariya hevjinê xwe bikim, xwe xerab dibînim. Ez nikarim tiştêkî ji wî bixwazim, ". Hevpeyvînerê din jî got ku divê keça wê ya 16 salî ji ber nexweşiya fungusê were dermankirin, lê ji ber ku keça wê ne zewicî ye, wê nikarîbû jî mijarê bîne ziman, ji ber ku difikirîn ku dê li cihê ku lê dimînin bi çavên nebaş li wan binerin.</p>

[6] <https://insanhaklarizleme.org/vt/mfandler.php?file=Ayr%C4%B1mc%C4%B1%C4%B1g%CC%86a-Kars%CC%A7%C4%B1-Uluslararası%C4%B1-%CC%87nsan-Haklar%C4%B1-Mevzuat%C4%B1.pdf&table=yavin&field=dosya&pageType=view&keyI=1438>

	<p>Hevpeyvînerê jî diyar kir ku jintiya wê bi nezanî ducanî maye û wê xwestiye ku kurtajê bike, lê ji ber ku hevjinê wê razî nebûye, neçar maye ducaniyê bidomîne. Piraniya jin û keçên ku di stargehên demkî de dimînin diyar kirin ku wan beriya erdhejê derbarê mafên tenduristiya Zayend û zayînê de zêde agahdar nebûne, lê ji ber ku nikaribûn xwe bigihînin van amûrên ragihandinê, her çendî dikaribûn ji înternetê an jî ji bernameyên TV di der barê mijarê de hîn bibûna jî lê diyardikrine ku niha xwe bêçare hîs dikin.</p>
<p>MAFÊ NEPENÎTIYÊ DI JIYANA ZAYÎN Û ZAYENDÎ DE</p>	<p>Mafê Nepenîtiyê ew e ku meriv biryarên xweser ên di derbarê jiyana zayîn û zayendî ya kesane de bide û bi vî rengî rêzgirtina nepenîtiya wî bigire .</p> <p>Yek ji bînpêkirinên tendurustiya zayendî û zayînê ya herî zêde li qadên giştî mafê nepeniya zayendî ye. Ew e ku biryarên xweser ên di derbarê jiyana zayîn û zayendî ya kesane de bêne girtin û bi vî rengî rêzgirtina nepenîtiya wan misoger bike. Ev demeke dirêj e mirov li qadên mezin ên ku bi kon, konteynir, xaniyên ku çend malbat bi hev re dijîn, yûrt, mizgeft, wargehên bi perde û kursî hatine parvekirin, dijîn. Ji ber ku tuwalet û serşok li cihekî ne û bi giştî dûr in û her dem di rêzê de ne, di hevdfîtinên rû bi rû de jinên li van deveran dijîn diyarkirina tu nepenîtiyê hîs nakin</p> <p>Yek ji hevpeyvîneran wiha got: "Cinsîyet nayê hişê me jinan. Bi her awayî hawîrdorek ku li ser bifikire tune ye. Ne dîwar, ne derî hene, em hemû din av hev de ne."</p>

DI JIYANA ZAYÎN Û ZAYENDÎ DE
MAFÊ AZADIYA DERBIRÎNÊ

Mafê hemû kesan heye ku bi rêya her cure medyayê di derbarê mafên xwe yên tendurustiya zayîn û zayendî de biryar bidin. [7]

Tevî ku hevpeyvîneran dixwestin bigihêjin agahiyên li ser mafên tendurustiya zayînê û zayendî, lê ji ber ku ji amûrên ragihandinê yên wekî telefon, înternet û TV bêpar mane, nikarin xwe bigihînin wan.

Piştî erdhejê xelkê li cihên sitargehên demkî bi alîkariya rêveberî û saziyên herêmî û hejmareke kêr xistinên sivil ji yana xwe didomînin. Mixabin, gihandina amûrên ragihandinê di dema destnîşankirina vê hewcedariyê de wekî pêşanî nehat hesabandin. Ev kesên ku telefonên wan ên destan û înternet tune ne, nikarin xwe bigihînin medyaya civakî, nûçeyên dijîtal û çavkaniyên agahdariyê.

Yek ji hevpeyvîneran anî ziman ku, ji ber rewşa heyî xwest biçe navenda tenduristiyê, lê diyar kir ku her çend telefona wî hebû jî, ji ber pirsgerêkên înternetê nikare xwe bigihîne agahî û cihê navenda tenduristiyê ya herî nêzîk.

MAFÊ AGAHDARÎ Û PERWERDEHIYÊ DI
JIYANA ZAYÎN Û ZAYENDÎ DE

Mafê agahdarî û perwerdehiyê di jiyana zayînê û zayendî de, mafê bi azadî xwe gihandina agahî û perwerdehiya li ser vê mijarê dihewîne.

Divê perwerdehiya seksê ya berfireh nêzîkatiyek erênî ji zayendîtîyê re û jiyaneke zayendî ya bi kêf ku bi zanistî rast û îsbatkirî be, li gorî çandê û li gorî temen, mafên mirovan û wekheviya zayendî tevbigere. Li gorî agahiyên ji jinên ku bi wan re hevdiîtin hatiye kirin, hate diyarkirin ku di dema erdhejê de tu jin ji aliyê kesekî rayedar û pispor ve di derbarê tenduristiya zayendî û zayînê de agahî negirtiye.

[7] <https://w3.bilkent.edu.tr/www/saglik-merkezi/genclik-danisma-birimi/ureme-haklari/#:~:text=T%C3%BCm%20kad%C4%B1lar%C4%B1n%2C%20C3%BCreme%20sa%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20korunmas%C4%B1,d%C3%BCzenleme%20y%C3%B6ntemlerine%20ula%C5%9Fabilme%20hakk%C4%B1na%20sahiptir.>

<p>MAFÊ HILBIJARTINÊ DI ZEWACÊ Û DESTPÊKIRINA MALBATÊ DE</p>	<p>Mafê hemû mirovan heye ku bi dilxwazî hilbijêrin ka ew dixwazin bizewicin û malbatek plansaz bikin.</p> <p>Di çarçeweya vî mafî de, gihandina ne-cudaxwazî ji bo plansaziya malbatê, dermankirina nezayînê û pêşîlêgirtin û tedawiya hemû enfeksiyonên bi rêya zayendî, di nav de HIV/AIDS, xizmetên tendurustiya zayînê û zayendî tê misoger kirin.</p> <p>Ji ber berdewamiya bandora erdhejê, kesên ku di stargehên demkî de dimînin xwe û zarokên xwebê ewle hîsdikin. Ji ber sedemên wek giraniya lênêrîna malê ji bo keçan nikarin xwendina xwe bidomînin û bûne sedema faktorên zewaca zû. Di heman demê de, ji bo keçan gihandina xizmetên tenduristiyê, derfetên perwerdehiyê, xizmetên civakî û piştgiriya civakê ya ku wan ji zewaca zû diparêze zehmettir kiriye.</p> <p>Hate dîtin ku jin û keçên ku di erdhejê de xizmên xwe ji dest dane, yan ji ber pirsgerêkên aborî û tirsê destdirêjiyê bi zorê serî li zewaca bi darê zorê didin, yan jî ji aliyê mezinên malbatê ve bi zorê hatine zewicandin. Di lêkolînan de derketiye holê ku ducanîbûn, ducanîbûn û jidayikbûna di temenê biçûk de tenduristiya jinan di asteke mezin de dixwe metirsiyê de, metirsiya mirina dayikan di vê rewşê de 3 qat zêde dibe û ducaniyên di temenê biçûk de dibe sedema zêdebûna mirina pitikan. Yek ji hevpeyivîneran diyar kir ku hevalekî wê di erdhejê de hevser û zarokên xwe ji dest dane, ew ditirse ku ew bi tena serê xwe bijî û ew bi zorê xizmên xwe ji bo ewle be , sax be neçar maye çûye bi zilamekî Sûrî re wek hewî zewiciye.</p>
<p>MAFÊ BIRYARDANA XWEDÎKIRINA ZAROKAN AN KENGÎ</p>	<p>Mafê hemû mirovan heye ku bi azadî û berpirsiyarî li ser hejmar û cihê zarokên xwe biryarê bidin.</p> <p>Di nav vê de mafê biryardayîna xwedîkirina zarokan an nebûna zarokan û mafê gihîştina rêbazên plansaziya malbatê ji bo bikaranîna vî mafî heye.</p> <p>Kesên ku hevpeyivîn hatin kirin, diyar kirin ku di warê tenduristiya zayend û zayînê de nikarin xwe bigihînin tu xizmetê, amûrên pêşîlêgirtinê, rêgezên plansaziya malbatê bi dest wan nagirin û di rewşa ducanîbûnê de şansê wan tune ye ku ducaniyê bi dawî bikin.</p>

Mafê her kesî heye ku di asta herî bilind de tenduristiya laşî û derûnî bigire.

Di nav xwe de pêşîlêgirtina fikarên cinsî, pirsgirêk û nexweşiyên û di dermankirina van nexweşiyên de peydabûn û gihîştinê ye. Pêdivî ye ku peydakirin, gihîştin û pejirandina lênihêrîna tenduristî ya bi kalîte û xwedan û hebûna şert û mercên ku bandorê li hemî şert û mercên tenduristiye dike, tevî tenduristiya cinsî jî, hewce dike. Piştî erdhejê jinan diyar kirin ku wan û keçên xwe yê biçûk di warê paqijiyê de pirsgirêkên cuda rû dane. Hate dîtîn ku jinên ku di çend rojên ewil de heya ku alîkarî hatin di dema mensturasyon de, bi birîna perçeyên cûrbecûr qumaşê ji xwe re ped çêdikin û di peydakirina deverêk taybet de di dema peydakirina pêdiviyên xwe yê paqijiyê de zehmetî dikişandin. Wan diyar kir ku ji ber ku hê jî li qadên gelemperiyê jiyana xwe didomînin hewl didin li qadên wekî tuwalet û serşokê girîngiyê bidin paqijiyê. Lê belê hat diyarkirin ku li gel ku gelek kes li qadên giştî dijîn jî hejmara tuwalet û serşoyan gelekî kême. Wan got ku ew lênihêrin ku piştî ku bi îmkânên xwe bikar bînin wê paqij bihêlin.

Ji ber bandorên derûnî yê erdhejê gelek jin diyar dikin ku nerêkûpêkiya menstrual û xwînrijiya giran li wan tê. Bi taybetî piştî erdhejê ji ber ku di destpêkê de di peydakirina kincên binî, tuwalet û ava paqij de zehmetiyên dikişand, pirsgirêkên wan ên enfeksiyonê hebûn. Di serî de ji ber dihat xwestin ku birînen giran ên fizîkî yê kesan bî dermankirin, di warê nexweşiyên jineolojiyê de di gihandina doktor de zehmetî hebûn. Di pêvajoyên jêrîn de hate hînbûn ku kesên li bajarên derdorê belav bûne li qadên jiyana hevpar ji aliyê bijîjkan ve hatine ziyaretkirin û pêdiviyên wan hatine pirsîn, lê tu kes bi doktorê welidandinê re neaxiviye. Kesên ku ji ber nexweşiyên jineolojiyê sewqî nexweşxaneyên derdorê hatin kirin diyar kirin ku ji ber rê û şopê nizanin an jî di dîtina wesayîte de zehmetiyên dikişînin nikarin biçin muayeneyê.

Hate dîtîn ku hema bêje hemû jin ji bo xweparastinê hewl didin hewcedariyên xwe yê wekî rîbir û şimayê peyda bikin. Sedema vê rewşê jî ew bû ku rayedar li derdora ku lê dimînin malzemeyên wek kincê binî, paldan, destmal û şampoan ji wan re peyda kirin, lê hewcedariyên wan ên xweparastinê yê wekî rîbir û şima nehatin dabîn kirin û dudil bûn ku ji rayedaran bipirsin. . Hate hînbûn ku ji bo pêdiviyên jinan ên weke plansaziya malbatê, mafê bidestxistina rêbazên kontrolkirina zayînê, hebên kontrolkirina zayînê û kondoman ti gav nehatine avêtin û bi xwe jî nikarin daxwazeke wiha bikin.

	<p>Hevpeyvînerek got, "Berî erdhejê, testên min ji bo vekolîna pençeşêra malzarokê hebûn. Min nekarî yek ji wan encaman bigrim"</p> <p>Hevpeyvînerek din jî got, " Bi taybetî di hefteya yekem de me nekarî cihek ji bo tuwaleta xwe bikar bînin, peyda bikin"; Yekî din got, "diviya bû ku min bi pereyên xwe rîbirek bikira ji bo mûyên laşê xwe, kesî nepirsî ka pêwîstiya te bi rîbirê heye".</p> <p>Hate hînbûn ku ji bo pêdiviyên jinên ku bi wan re hevdîtin hatine kirin, wekî hebên kondomê û kondomê pêk bînin, ti gav nehatine avêtin û daxwazeke wiha nekirin. Bi taybetî hemû jinên temen mezin gotin ku "hûn yekem kes in ku heta niha vê hewcedariyê ji me dipirse".</p>
<p>MAFÊ AZADIYA CIVÎNÊ Û BEŞDARBÛNA DI JIYANA ZAYÎN Û ZAYENDÎ DE</p>	<p>Mafê Azadiya Civîn û Beşdariyê, mafê damezrandin û beşdarbûna rêxistineke sivîl (NGO) ji bo pêşxistina tendurustî û mafên zayîn û zayendî dihewîne.</p> <p>Hevpeyvîneran diyar kirin ku ew nizanin ku mafê wan yê wiha heye.</p>

Divê hemû mêr, jin û zarok ji îşkence, hovîtî, nemirovane û heqaretê, biçûkxistinê azad bin, û mafê wan heye ku bêyî razîbûna azad û agahdar nebin teşhîs û dermankirina bijîjkî an zanistî.[8]

Tu kes nikare rastî tundî û zordariya zayendî û zayendî were. Hevpeyvîneran diyar kirin ku bi taybetî ji ber erdheja çend rojan de jîngeheke kaotîk hebû û di gihandina hêzên ewlehiyê de jî pirsgirêk derketin. Her çend di rojên pêş de hêzên asayîşê rewş xistin bin kontrola xwe, lê hate gotin ku dibe ku rewşên curbecur weke talankirin û diziyê rû bidin. Hin jinên ku di vê pêvajoyê de bi wan re hevdiîn pêk hatin, diyar kirin ku dema xwestine ji sûkê ji zarokên xwe re xwarinê bikirin derbên cuda li wan hatiye kirin û diyar kirin ku ew ditirsin êrîş li wan bê kirin. Di heman demê de diyar dikin ku her çend ew bi xwe nejin jî, hin jinên ku nas dikin an jî welatîyên biyanî ji aliyê hevjinên xwe ve rastî şideta nav malê tên û hin ji wan jî ji aliyê kesên derdorê ve rastî mudaxaleyan tên.

Her çend ew niha vê tirsê li cihên bi giştî lê dimînin nebinin jî, lê hat diîn ku hin jinên li herêma erdhejê ji aliyê kesên derdora xwe ve dema ji bin xirbeyan hatin derxistin, hin kesan jî dest danî ser organên taybetî yê laş wan û jinên ku hema hema bi nivê bêhiş di dema xebatên rizgarkirinê de ji bo parastina parçeyên taybet ên laşê wan lênihêrîna têr nehat dayîn. Hate diîn ku ev rewş bandorê li jinan dike ku fikar û tirsê wan zêde bike. Jinên ku ji niha ve tirsê wan a di bin xirbeyan de heye, eger di bin xirbeyan de bimînin jî naxwazin bi rewşeke wiha re rû bi rû bimînin.

Yek ji kesên ku hevpeyvîneran got, "Min li ser rê cesedê jineke tazî diî. Ez hê jî nikarim sedema vê rewşê fêhm bikim. Nizanim ev jin çima tazî ye, kê çî bi wê kiriye."

Hevpeyvînerê din jî got, "Tiştên ku ez li dora xwe dibihîzim, min ditirsîne. Ez ditirsim ku careke din erdhej çêbibe û kesek bi awayekî ku ez naxwazim destê xwe bide laşê min. Ez nikarim careke din li rûyê malbata xwe binêrim."

Hevpeyvînerê din jî got, "Jinek li ber çavên me ji aliyê hevserê xwe ve rastî tundiyê hat. Me rayedarekî ku mudaxaleyî rewşê bike nedî." Yek ji wan ciwanê ku hevpeyvîna kirî wiha got: "Dayîka min ji bo ku ji birayê min re xwarinê bikire çûbû sûkê. Li sûkê ji aliyê kesekî ve hat dehdan û xwarina wî bi zorê hat girtin. Me nekarî tiştekin bikin."

**MAFÊ EDALETÊ,
SERERASTKIRIN Û TAZMÎNATÊ**

Her kes ji bo bînpêkirina mafên xwe yê zayendî xwedî mafê edaletê, sererastkirin û tazmînatê ye. Ji bo vê mafê; pêdivî bi amûrên perwerdeyî, hiqûqî, dadwerî û yê din a bi bandor, têr, gihîştî û guncaw heye. Tezmînata bînpêkirinê, tazmînat û dayîna zirarê, rehabîltasyonê, xilasbûnê, garantiya dubarenekirinê dihewîne.[9] Jinên ku der barê mijarê de hatin agahdarkirin diyar kirin ku ew jî nizanin ku di vê mijarê de mafê wan heye.

[9] <https://www.cised.org.tr/sayfa220.html>

Encam

Çalakiyên mirovahî, karûbarên rizgarkirinê peyda dikin û başkirina civakên ku ji pevçûnên çekdarî, karesatên xwezayî û ji rewşên lezgîn yê din bandor bûne hêsan dike.. Lê belê, ji ber ku sazî, rêveberiyên herêmî yan jî rêxistinên sivîl ên ku van lêkolînan pêk tînin, perspektîfa Wekheviya Zayendî pêş naxin, hewcedariyên taybetî yê komên xwedî pêdiviyên taybet (jin û zarok, astengdar, kal, LGBTI+, penaber, hwd. .) hatine paşguhkirin û lêkolîneke taybet ji bo wan nehatiye kirin. Ev jî ji bo pêdiviyên jin û keçan ên li ser bingeha tenduristiya zayendî û zayînê derbasdar e.

Bi vê lêkolîna şopandinê ya ku me kiriye, em dizanin ku beriya erdhejê jin û keçan di derbarê mafên tenduristiya zayendî û zayînê de nekarîn xizmetên têrker werbigirin û ji ber newekheviya zayendî gelek bînpêkirinên mafên tenduristiya zayendî û zayînê hatin jiyîn. Bînpêkirinên mafan ên ku ji aliyê van kesên ku piştî erdhejê ji cih û warên xwe bûn, qat bi qat zêde bûn û li ser pêdiviyên taybet ên girêdayî zayenda civakî sekinîn; Xebatên taybet ên ji bo kesên di erdhejê de mexdûr bûne, bi ferasetêke li ser wekhevî, edaleta civakî û rûmeta mirovan nehatine kirin. Mînak, dema ku hewcedariya lezgin bi stargehê hebû, penaberên Rom, Dom, Lom û Abdal ên ku di stargehên demkî yê şaredariyan de man, beriya ku çarenûsa wan bê zanîn, li otobusan siwar kirin û hatin tahliyekirin û komên "qebûltir". Li şûna wan hatin bicihkirin. Lê belê ev komên ku bi darê zorê hatin tehlîyekirin jî kesên ku piştî erdhejê hatin Mêrsînê ne û pêdiviya wan bi stargehê heye. Dîsa ji bo jin û keç, astengdar û kal û pîrên ku li qadên jiyana hevpar dijîn, xebatên alîkariyê yê taybet nehatin kirin û tenê li ser pêdiviyên giştî hatiye sekinin. Ji bo jin û zarokan cil û berg û pedên paqij û hewcedariyên herî zêde hatine xwestin, her weha nivînên taybetî, pelikên mezinan, kursiyên bi teker û hwd. LGBTI+yê ku di dema derbasbûnê de bû diyar kir ku ew nikare dermanê xwe bigihîne.

Hate dîtin ku li cihên demkî a ku me serdana wan kir, tuwalet û serşok têra wan tune bûn û dûrî cihên ku wek cîhê mayînê dihatin bikaranîn, ji bo jin û keçên ciwan, astengdar û pîr û kalan jî zehmetiyên çûnûhatinê dihatin jiyîn. Her wiha hat dîtin ku cihên ku ji aliyê hin sazî, rêveberiyên herêmî û rêxistinên sivil ên ku alîkariyên mirovî jî hin navendan belav dikin, hatine hilbijartin, ne cihên ewle ne ku jin û keç bi tena serê xwe biçin û alîkariyê wergirin. Mînak navenda belavkirina alîkariyê ya şaredariyekê li yek ji cihên ku ji bo Mêrsînê zêde ewledar nayên dîtin weke dibistan hatiye diyarkirin û dibistan û derdora wê di demên diyar de weke cihên îstismarkirina madeyên hişber tê zanîn. Ji ber vê yekê ne mimkûn e ku jin û keçên bêkes ji bo alîkariyê biçin wir.

Li qadên jiyane yê hevpar jî em rastî gelek jinên ducanî û jinên ku nû welidiyan de hatin. Ji ber ku lêkolîneke taybet ji bo van jin û pitikan tunebû, me bi derfetên komele û aliyên peywendîdar ve pêdiviyên taybet ji bo van kesan diyar û araste kirin.

Pêşniyar

Weke Komeleya Anka a Jinên Hilberîner, me dît ku newekheviya zayendî ya ku em di gelek waran de pê re rû bi rû dimînin di warê mafên tenduristiya zayîn û zayendî de jî bi taybetî piştî erdhejê pir tê jiyîn û me fêhm kir ku gelek kar dikeve ser milê saziyên rêveberiyên herêmî û rêxistinên sivil ên ku muxatabê vê pirsgirêkê ne. Me piştî vê raporta çavdêriyê ji bo kesên ku li qadê dixebitin çî dikare were kirin wekî pêşniyar rêz kiriye. Ger ev pêşniyar bîn kirin dê pêşî li bînpêkirina mafên tenduristiya zayîn û zayendî bê girtin.

Dema ku ji perspektîfa piştevaniya psîkososyal vekolîn, tê zanîn ku serpêhatina karesatek xwezayî dibe sedema nîşanên nexweşiya stresê ya kur. Tê fikirîn ku di pêvajoya çareseriyê de pirsgirêkên tenduristiya zayendî û zayînê yên ku di vê pêvajoyê de hatine jiyîn, ji bilî peydakirina şert û mercên laşî ji bo astên stres û metirsiyê jî sûdmend be. Tê fikirîn ku divê destwerdanên piştgirîya psîkososyal bi vî rengî bin ku karibin pirsgirêkên tenduristiya zayendî û zayînê jî vegire nav xwe.

Di karesat û rewşên awarte yên weke erdhejê de şîdeta li ser bingeha zayendî zêde dibe. Di demên felaket û krîzê de divê hewcehiyên jin û zarokan ên civakî, derûnî, hestî û bedenî bîn bicihanîn. Divê şêwirdarî li ser mekanîzmayên piştgiriya civakî û pêvajoyên sewqê bîn kirin.

Encama herî balkêş a vê lêkolînê ew e ku mirov ji maf û azadiyên xwe agahdar nabin û encama vê jî ew e ku nikarin mafên ku nizanin bixwazin. Çareseriyê vê jî avakirina navendeke şêwirmendiyê ye ku bi hêsanî bigihêje wê û ger hewce bike karibe xizmeta pirzimanî bide. Ev navend dikare ji hêla hikûmetên herêmî ve were damezrandin û ji hêla rêxistinên sîvîl ve were piştgirî kirin. Di vê navenda ku tê avakirin de, girîng e ku pisporên ku dê piştgirîya qanûnî, bijîjkî û civakî bidin û her weha şêwirmendên perwerdekirî yê ku dê rêberiyê pêşkêş bikin hebin. Li ser tendurustiya zayendî û plansaziya malbatê û her wiha maf û azadiyan divê ji aliyê saziyên sîvîl a civakî, rêveberiyên herêmî û Midûriyetên Tenduristiyê yê Parêzgehan ve ji bo kesên ku li qadê dixebitin, perwerdeyên agahdarkirinê bînin organîzekirin.

Di peydakirina karûbarên tenduristiyê de ku di demên kurt, navîn û dirêj kêmasiyên hatine destnîşankirin. di peydakirina karûbarên tenduristiyê de têne ceribandin, wekî di gelek waran de di rewşên awarte de. Weke çareserî di serî de divê di van şert û mercên bi vî rengî de bi yekîneyên ODSH (Di Rewşên Asayî de Xizmetên Tenduristiyê) yê li herêman bînin avakirin, xizmetên tenduristiyê bê dayîn.

(Divê Wezaretê Tenduristiyê, AFAD (Serokatiya Rêveberiya Rewşa Acil û Afatê ya Wezaretê Karên Hundir) û saziyên sîvîl, rêveberiyên herêmî bi navendên krîzê yê hevpar bi hevkarîyê bixebitin. Ji bo pêşgirtina li lihalketîbûnê bê girtin, divê bersivdarên yekem bi cîhêreng bixebitin û hewcedariyên stargeh û xwarinê bi pêşaniyê bêne peyda kirin. Di dema navîn û dirêj de, xizmetên tenduristiyê yê zêde ji bo herêmên ku navendên stargehê lê ne û ji bo herêmên ku koçberiya mexdûrên karesatê werdigirin; çavkaniyên mirovî û maddî bînin dayîn.

Her wiha hate dîtîna ku kêmasî di birêkûpêkkirina deverên niştecihbûnê de hene bi awayekî ku nepenîtî û nebûna hewcedariyên têr tuwalet û serşokê misoger bike. Wekî çareserî, di van rewşên wiha û yên bi vî rengî de, divê demildest rêjeya koçberiya ku tê jiyîn were destnîşankirin û qadên jiyanê yên ku ji mirovan re şert û mercên guncav ên mirovî peyda dikin, bêne afirandin. Divê hikûmeta navendî, şaredarî, rêxistinên sivîl van bi hev re birêxistin bikin.

Pirsgirêkek din jî di xala destnîşankirin û peydakirina materyalên hewce de tê dîtîna. Girîng e ku meriv pêdiviyên pêwîst di cîh de destnîşan û diyar bike. Ji ber ku carinan li gorî şert û mercên hawirdorê dibe ku hewcedariyên cûda derkevin holê. Di vî warî de, li jîneyên birêvebirina karesatan ên girêdayî şaredariyan dikarin bêtir avakirin û gelhe û pêkhatiya demografîk a gelheya ku bi lez koç dikin di dema koçberiyê de were destnîşankirin û hewcehî werin destnîşankirin.

Paşguhkirina xizmetên plansaziya malbatê di heyama piştî erdhejê de wek pirsgirêkek girîng derdikeve pêş. Ev dibe sedem ku mirov negihîjin rêbazên plansaziya malbatê û di pey re jî ducaniyên ku di şert û mercên nebaş û neguncaçî de çêdibin. Weke çareserî, tedbîrên bingehîn ên weke têrkirina pêdiviyên bêpere tavalî û pêşkêşkirina xizmetên şêwirmendiyê bê navber dikarin bîn pêşniyarkirin, her wiha çareseriyên weke kesê pêdiviyên belav dîke bi taybetî divê jin be.

Saziyên sivil, saziyên cemawerî û rêveberiyên herêmî yên li qadê dixebitin divê di demek zûtirîn de jinên ducanî û yên welidîne destnîşanbikin û pêdiviyên wan diyar bikin. Xwarina bi rêkûpêk û tendurist bi taybetî ji bo jinên ducanî û şîrdanê girîng e. Dema plankirina alîkariyê divê pêşî li van koman bê dayîn.

Divê lêkolîna ji bo jinên ducanî ji bo keçan jî bê kirin, keçên ku di rewşên karesatê de di temenekî biçûk de bêhtir rastî îstîsmara zayendî, şîdet û zewaca bi darê zorê tînin, bi taybetî jî divê werin şopandin û dema ku rastê yek ji van rewşan bînin, divê rênîşanderên pêwîst bînin dayîn û ji aliyê pisporan ve bi lezgîn mudaxele bînin kirin.

Di demên krîzê de ewlehiya civakî û xizmetên parastinê tîne asteng kirin. Ji ber ku navendên tenduristiyê tînin û gihîştina karûbaran diwartir dibe, bi taybetî jin û zarok di bin metirsiya tundûtûjîyê û destdirêjîyê de dimînin. Dema xebatkarên qadê tîne destnîşan kirin, divê ew ji nav kesên ku di vî warê de bi tecrube ne û xwedî perwerde û tecrubeya destnîşan kirina şîdet û destdirêjîyê ne werin hilbijartin.

Divê bînpêkirinên mafan ên di pêvajoya erdhejê de ji me re bibin rêber û pêvajoyeke muhtemel a sirûştî ji niha ve bê plankirin.

Di dema ku ev plan têne çêkirin, divê perwerdehî bêne organîzekirin li ser ka Xizmetên Tenduristiyê di Rewşên Kareset û Krîzê de çi be, di qanûnên neteweyî û navneteweyî de mafên tenduristiya zayendî û zayînê çi ne û di kîjan rewşan de dibe ku bînpêkirin çêbibin, û çawa divê naveroka Pakêta Radestkirina Karûbarê Destpêka Kêmtirîn were amadekirin.

Di serdemên karesatê de kêmasiyên din ên herî girîng jî tunebûna mekanîzmayek a serîlêdanê ye ku ji bo bînpêkirina mafan gengaz be. Divê kesên rayedar jî vê mijarê bînin rojevê û ji bo bînpêkirinên mafan ên di pêvajoyên karesatan de ji aliyê mirovan ve tîn jiyîn, mekanîzmayeke serîlêdana pirzimanî ava bikin.

Çavkanî

1. Danezana Gerdûnî ya Mafên Mirovan (1948). <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>
2. Peymana Rakirina Hemî Cûdahiya Li Dijî Jinan CEDAW (1979).
https://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/kadinlarakarsiherturluayrimciligin.pdf
3. Peymana Mafên Zarokan (1989). <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
4. 3.Danezana Konferansa Cîhanî ya Mafên Mirovan (1993).
http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/219_1.pdf
5. Konferansa Navneteweyî ya Neteweyên Yekbûyî li ser Gelhe û Pêşketinê ICPD Sonuç Bildirgesi (Kahire 1994). http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/456_1.pdf
6. Çaremîn Konferansa Jinan a Cîhanê - Daxuyaniya Pekînê (Pekin +5) (1995).
<https://www.ihd.org.tr/birlesmis-milletler-pek-in-deklarasyonu/>
7. Pêşîlêgirtina Tundiya Li Ser Jinan û Şîdeta Malbatî û Peymana Konseya Ewropayê ya Têkoşîna li dijî Van Peymana Stenbolê (2011). <https://istanbulsozlesmesi.org/>
8. Armancên Pêşveçûna Domdar(2015). <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>
9. Peymana Ewropî ya Mafên Mirovan 1950. <https://www.yargitay.gov.tr/documents/AIHM.pdf>
10. Peymana mafên mirovan û bijîjkî 1997. <https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/convention-on-human-rights-and-biomedicine#/>
11. Peymana mafên astengdaran 2007.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf
12. Rêzikên Yogyakarta 2017. <https://kaosgldernegi.org/images/library/yogyakarta-web.pdf>
13. Danezana Mafên Zayendî Hong Kong 1999. [https://www.cetad.org.tr/menu/17/cinsel-haklar-bildirgesi#:~:text=WAS%20\(D%C3%BCnya%20Cinsel%20Sa%C4%9Fli%C4%B1k%20Birli%C4%9Fi,deklarasyonunu%20kabal%20ve%20ilan%20etmi%C5%9Ftir.&text=Cinsellik%20her%20in san%C4%B1n%20ki%C5%9Fili%C4%9Finin%20ayr%C4%B1lmaz%20bir%20par%C3%A7as%C4%B1d%C4%B1r](https://www.cetad.org.tr/menu/17/cinsel-haklar-bildirgesi#:~:text=WAS%20(D%C3%BCnya%20Cinsel%20Sa%C4%9Fli%C4%B1k%20Birli%C4%9Fi,deklarasyonunu%20kabal%20ve%20ilan%20etmi%C5%9Ftir.&text=Cinsellik%20her%20in san%C4%B1n%20ki%C5%9Fili%C4%9Finin%20ayr%C4%B1lmaz%20bir%20par%C3%A7as%C4%B1d%C4%B1r)
14. Platforma Tenduristiya Zayendî û Zayînê. <https://cisuplatform.org.tr/>
15. Danezana Barcelona ya Mafên Dayik û Nûbûyî. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-52-27#:~:text=Barselona%20Deklarasyonu'nun%20esas%20amac%C4%B1,raras%C4%B1%20ens tit%C3%BClerden%20etkin%20geribildirim%20almakt%C4%B1r>

anka
üreten kadın derneği

"Ev weşan di çarçoveya "Bernameya YE Etkiniz" de, bi piştewaniya Yekitiya Ewropayê pêk hatiye. Ji naveroka vê weşanê tenê Komeleya Anka a Hilberîna Jinan berpirsiyar e û bi ti awayî fikrên Yekîtiya Ewropayê temsîl nake."